

Др Ана Човић, виша научна сарадница
Института за упоредно право у Београду

УДК:
618.177-089.888.11:17:340(4-672E
U) DOI: 10.46793/XIXMajsko.647C

УСЛУГА СУРОГАТ МАЈЧИНСТВА У ПРАВНИМ СИСТЕМИМА ЕВРОПСКИХ ДРЖАВА*

Резиме

Сурогат мајка је особа женског пола која помаже паровима и појединцима да се остваре као родитељи тако што ће уместо жене изнети трудноћу, у ситуацијама када се жена која жели да има дете суочава са одређеним гинеколошким проблемима или постоје други медицински разлози због којих не може да се реализује трудноћа и роди дете. Најчешћа индикација за сурогат материнство је недостатак материце, који може бити урођен или стечен након оперативног захвата, уз присуство једног или оба јајника. Друге медицинске индикације су различита тешка обољења услед чега би живот жене био угрожен у ситуацији реализације трудноће. Сурогат мајчинство прате не само правне, већ и бројне етичке и моралне дилеме, а у Европи је дозвољено у само неколико држава. Владе већине земаља гласају за потпуну забрану свих аранжмана сурогат мајчинства, а у неким јурисдикцијама постоје грађанске и кривичне санкције за особе које се ипак одлуче да уђу у такве аранжмане, јер је у овим државама сурогат мајчинства забрањено, без обзира да ли је засновано на алтруистичкој или комерцијалној сврси. У другим земљама сурогат мајчинство је дозвољено, али само ако је засновано искључиво на алтруистичкој сврси, чиме се забрањује комерцијално сурогат мајчинство.

Ауторка у раду даје преглед тренутног стања правне регулативе у овој области у појединим европским државама, са освртом на предложене новине које предвиђа преднацрт дуго најављиваног, и још увек неусвојеног Грађанског законика Републике Србије, а које се тичу увођења сурогат мајчинства у наше право. Након 17 година рада на овом закону, једно од питања у вези којег је било најтеже постићи консензус, осим еутаназије и истополних бракова, јесте сурогат мајчинство.

* Рад је настао као резултат научноистраживачког рада Института за упоредно право који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години (ев. бр: 451-03-47/2023-01/200049 од 3. 2. 2023).

Кључне речи: сурогат мајчинство, породично право, људска права, биоетика, права детета.

1. Увод

Данас се разликује традиционално од гестацијског сурогат мајчинства. Традиционално сурогатно мајчинство је оно где се јајна ћелија сурогата оплођује спермом датог оца или донора, а оплодња може бити сексуалним путем (природна оплодња) или уз помоћ техника вештачке оплодње. Ако се користи сперма донора дете неће бити генетски повезано са планираним родитељем(има), а уколико се користи сперма намераваног оца, настало дете је генетски повезано са намераваним оцем и са сурогатом.¹ Гестацијско сурогатно мајчинство постоји када се ембрион створен технологијом вантелесне оплодње (*in vitro fertilisation*) имплантира у сурогат мајку, која се понекад назива и гестацијски носилац и први пут је реализовано у априлу 1986. године. Гестацијско сурогатно мајчинство има неколико облика, и у сваком облику, дете је генетски неповезано са сурогат мајком.²

Комерцијално сурогат мајчинство, односно сурогат материнство у којем се појединцу плаћа да носи бебу или да је преда другом лицу (особама) је незаконито у Европској унији, јер се у чл. 3 Повеље Европске уније о основним правима наводи да „у области медицине и биологије, посебно се мора поштовати следеће: [...] (ц) *забрана претварања људског тела и његових делова као извора финансијске добити.*”³ У овој области од значаја је и Конвенција о људским правима и биомедицини (Конвенција Овиједо, 1997)⁴ којом се у чл. 21 прописује да „*људско тело и његови делови не смеју, као такви, бити извор новчане добити.*”

¹ Bhatia, K., *et al.*, *Surrogate pregnancy: an essential guide for clinicians*, The Obstetrician & Gynaecologist, Vol. 11, no. 1/2009, pp. 49–54. <https://doi.org/10.1576/toag.11.1.49.27468>

² Ембрион се ствара коришћењем сперме предвиђеног оца и намераваних мајчаних јајних ћелија; ембрион се ствара коришћењем очеве сперме и јајне ћелије донора; ембрион се ствара коришћењем предвиђене мајчине јајне ћелије и сперме донора; ембрион донора се преноси на сурогат, и у том случају дете је генетски неповезано са предвиђеним родитељем(има). Brinsden, P., *Gestational surrogacy*, Human Reproduction Update, Volume 9, Issue 5, 1 September 2003, стр. 483–491, <https://doi.org/10.1093/humupd/dmg033>

³ Charter of Fundamental Rights of the European Union. Доступно на: https://eur-lex.europa.eu/translate/goog/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc

⁴ Закон о потврђивању Конвенције о заштити људских права и достојанства људског бића у погледу примене биологије и медицине: Конвенција о људским правима и биомедицини, Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010. Доступно на: https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Konvencija%20o%20ljudskim%20pravima%20i%20biomedicini.pdf

Европски парламент је новембру 2015. године у "Годишњем извештају о људским правима и демократији у свету за 2014. годину и о политици ЕУ по том питању" у параграфу 114 осудио праксу сурогат мајчинства, која "подрива људско достојанство жене јер се њено тело и његове репродуктивне функције користе као роба; сматра да пракса гестациског сурогат мајчинства која укључује репродуктивну експлоатацију и коришћење људског тела за финансијску или другу корист, посебно у случају рањивих жена у земљама у развоју, треба бити забрањена и хитно третирана инструментима о људским правима."⁵

Европски суд правде је закључио да "закони ЕУ не предвиђају да особе које су постале мајке путем уговора о сурогатству имају право на плаћено одсуство које је еквивалентно породилском одсуству или одсуству за усвајање."⁶

Једно од питања у вези којег је било најтеже постићи консензус током рада на Грађанском закону Републике Србије, који још увек није усвојен, поред еутаназije и истополних бракова, јесте сурогат мајчинство. У наставку рада биће дат приказ законских решења у појединим европским државама, како би се сагледали правни трендови у овој области.

2. Упоредноправне тенденције у регулисању сурогат мајчинства - примери из законодавне праксе

Сви аранжмани сурогат мајчинства (и комерцијални и алтруистички) су незаконити у Финској, Француској, Немачкој, Исланду, Италији, Швајцарској, Шпанији, Норвешкој.⁷

Уобичајени облик сурогат мајчинства је познат као "алтруистичко сурогат мајчинство", када жена пристаје да постане сурогат мајка из саосећања и великодушности. Сурогат мајке у овим случајевима пристају да преузму ту улогу са искреном жељом да помогну пару који жели, али не може, да заснује породицу. Ове сурогат мајке могу добити финансијску помоћ да покрију своје животне и медицинске трошкове како трудноћа напредује, али не добијају другу финансијску подршку за свој ангажман. У Европи, земље попут Белгије,

⁵ Motion for a European Parliament Resolution on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2014 and the European Union's policy on the matter, Доступно на: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0344_EN.html

⁶ Питање је било да ли Директива 92/85/ЕЗ даје право на породилско одсуство и особама које су постале мајке путем споразума о сурогатству. C-167/12, C. D. v. S.T. Доступно на: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=149387&doclang=en> C-363/12, Z. v. A Government Department and the Board of Management of a Community School. Доступно на: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-363/12>

⁷ Surrogacy Process in Europe. SurMom - Family creates a family. Доступно на: <https://www.surmom.com/surrogacy-process-in-europe/>

Данске, Холандије, Уједињеног Краљевства и Мађарске су неке од земаља које допуштају овај вид сурогат мајчинства.⁸

Са друге стране, компензовано сурогат мајчинство је оно где породица и сурогат мајка улазе у нешто што личи на класичну пословну трансакцију, па у земљама које дозвољавају ову врсту сурогат мајчинства, сурогат мајка добија значајна финансијска средства за своју улогу. Ово је додатак животним и медицинским трошковима које треба да прима током трудноће. Мање земаља нуди овај вид сурогат мајчинство легално у Европи, а међу њима су Русија, Грузија, Украјина, Естонија.⁹ Као резултат тога, закони у овим земљама су у великој мери креирани у правцу заштите права 'намераваних родитеља' (одмах им се даје законско родитељско старатељство над новорођенчетом).

2.1. Италија

Парламент Италије је законском уредбом бр. 40 од 19. фебруара 2004. године, под називом „Прописи о медицински потпомогнутој оплодњи“, забранио сваки облик продаје полних ћелија или ембриона, као и сурогат материнство, а за кршење забране прописана је казна затвора у трајању од три месеца до две године и новчана казна од 600.000 до милион евра (чл. 12. тач. б).¹⁰ Ова забрана је додатно поткрепљена пресудом италијанског Уставног суда (бр. 272 из 2017. године), у којој се наводи да „пракса сурогат мајчинства представља увреду женског достојанства и дубоко подрива међуљудске односе.”¹¹

Као последица тога, многи парови или појединци одлучују да реализују сурогат мајчинство у иностранству, у складу са страним законима, упркос неизвесним правним последицама које произилазе из таквог избора. Ниједно италијанско законодавство не утврђује било какав принцип родитељства који се примењује на италијанске држављане који реализују сурогат мајчинство у иностранству и стога је правно признање њихове деце често пуно различитих правних изазова. Овај законодавни вакуум доводи до судских процеса пред италијанским судовима у циљу признања родитељских права која су легитимно стечена у иностранству. Неки од родитеља су се суочавали и са кривичним пријавама за кривична дела промене статуса лажним представљањем (чл. 567,

⁸ Исто.

⁹ Исто.

¹⁰ Call for Inputs - Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, Joint Submission - May 2019.

¹¹ Decisioni. Sentenza 272/2017 (ECLI:IT:COST:2017:272). Corte Costituzionale Доступно на: <https://www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=2017&numero=272>

ст. 2. Кривичног законика Италије).¹² Случај *Paradiso and Campanelli v Italy* илуструје са каквим се последицама и проблемима могу суочити намеравани родитељи који су одлучили да, упркос забрани сурогат мајчинства у италијанском праву, исто реализују у иностранству.¹³

У Италији је гестацијско сурогат мајчинство стекло значај и у политичкој дебати након усвајања закона о истополним заједницама 2016. године ("*Formazioni Sociali Specifiche*").¹⁴

2.2. Немачка

У Немачкој је сурогат мајчинство забрањено. Законом о заштити ембриона донетим 1991. године прописује се да сваки покушај имплантирања људског ембриона или вантелесне оплодне жене која треба да се одрекне детета након његовог рођења представља злочин.¹⁵ Према чл. 1 овог Закона, радње које се односе на сурогат мајчинство кажњиве су новчаном казном или казном затвора у трајању до три године и казна се односи на медицинско особље. Такође, забрањено је посредовање у сурогат мајчинству, као и оглашавање сурогат мајчинства.¹⁶

2.3. Ирска

У Ирској не постоји закон који регулише сурогат мајчинство. Комисија коју је именовала Влада објавила је 2005. године свеобухватан извештај о потпомогнутој хуманој репродукцији, којим је дато више препорука у ширијој области потпомогнуте људске репродукције. Приликом процене уговорних питања у аранжману сурогат мајчинства, Комисија је навела да због различитих облика доступних аранжмана сурогат мајчинства укључујући уговорно, комерцијално, алтруистичко, анонимно, унутарпородично и генетско сурогат мајчинство, „правила која могу бити предвиђена за један тип можда

¹² Различито признавање родитељских права деце на италијанској територији и кршење основних права деце (нпр. наследних права, права на слободу кретања), укључујући њихова права на идентитет (чл. 7 и 8 Конвенције), као што је право на лични и породични идентитет, неке су од последице оваквог законодавног јаза. Исто.

¹³ *Paradiso and Campanelli v Italy*, ECHR, GC, 24 Jan. 2017, Application no. 25358/12, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170359%22%7D>

¹⁴ Ammaturo, R. F., *Framing and shaming: LGBT activism, feminism and the construction of 'gestational surrogacy' in Italy*, *Social Movement Studies*, no. 19(1)/2019, стр. 1-17. DOI: [10.1080/14742837.2019.1708308](https://doi.org/10.1080/14742837.2019.1708308)

¹⁵ *Surrogacy in Germany* (2 April 2021). VittoriaVita. Доступно на: <https://vittoriavita.com/surrogacy-in-germany/>

¹⁶ *Adoption Placement Act* as published on 21 June 2021 (Federal Law Gazette I, p. 2010). https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_advermig/englisch_advermig.html

неће бити нужно одговарајућа осталима.¹⁷ Комисија је размотрила правни положај у гестацијском (пуном) сурогат мајчинству, где сурогат носи ембрион који генетски није њен, и навела је да „и генетика и трудноћа играју неопходну и подједнако важну улогу у стварању детета.“¹⁸

Ипак, закон није објављен и ова област остаје нерегулисана. Због све већег притиска ирских држављана који одлазе у иностранство ради добијања потомства путем сурогат мајчинства, објављене су смернице 21. фебруара 2012. ”у вези са принципима које ће ирске власти применити када разматрају“ питања као што су држављанство, родитељство и старатељство у околностима када је дете рођено у иностранству кроз сурогат мајчинство ирском пару, уколико је предвиђено да дете живи у Ирској.¹⁹ Поред тога што се бави питањем како дете може да уђе у земљу са својим генетским родитељима, смернице такође наводе како се може поднети захтев Окружном суду у име детета да би се генетски отац прогласио родитељем детета, и како родитељ може регулисати свој положај пријављивањем за старатељство над дететом. Смернице се не баве тиме како дете рођено кроз аранжман сурогат мајчинства може да регулише свој положај са ‘намераваном мајком’ и у овом делу и даље постоји правни вакуум.

Према ирском закону, рођена мајка се сматра мајком детета и, ако је удата, њен мужа је претпостављани отац. Ова претпоставка се може поништити. Дете може само преко оца наручиоца да успостави ирско родитељство. Ако сперма оца наручиоца није коришћена, дете можда неће моћи да оствари право на ирско држављанство чак и ако је зачето коришћењем јајних ћелија мајке наручиоца.²⁰ Апсолутни предуслов за утврђивање очинства је ДНК тестирање, а ДНК извештај се добија од независне лабораторије коју су одобриле ирске службе за пасоше (именована је једна лабораторија) и тестови се морају спровести у складу са Смерницама. Осим извештаја, лице које узима узорке мора да приложи и изјаву под заклетвом. Смернице наводе детаље о другој документацији, која ће бити потребна за подношење захтева за издавање потврде о путовању у хитним случајевима.

У децембру 2022. године Влада је одобрила политику којом ће се ”настојати препознати породице које су настале међународним сурогат

¹⁷ Sills, E.S., Healy, C.M., *Building Irish families through surrogacy: medical and judicial issues for the advanced reproductive technologies*, Reproductive Health, no. 5, 9/2008, стр. 7. Доступно на: <https://doi.org/10.1186/1742-4755-5-9>

¹⁸ Исто.

¹⁹ Ireland And Surrogacy (Thailand). Guidance for Irish couples going abroad for surrogacy services published in Ireland on 21st February 2012. [https://web.archive-org.translate.google/web/20130812193832/http://www.thailand-surrogacy-law.com/ireland-and-surrogacy-thailand/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc](https://web.archive.org/translate.google/web/20130812193832/http://www.thailand-surrogacy-law.com/ireland-and-surrogacy-thailand/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc)

²⁰ Исто.

мајчинством.²¹ Приступ политике који је одобрила Влада предлаже да се уведе процес у два корака како би се омогућило признавање родитељства у будућим међународним аранжманима сурогат мајчинства, укључујући одобрење пре зачећа од стране Управе за асистирану људску репродукцију и судски поступак након рођења за издавање родитељског налога за сурогат мајчинство. Особе које желе да склопе међународне аранжмане сурогат мајчинства мораће да испуне законске критеријуме како у јурисдикцији у којој се сурогат мајчинство треба реализовати, тако и критеријуме који ће бити наведени у ирском законодавству.²²

2.4. Велика Британија

Званично, поступак сурогат мајчинства није незаконит у Уједињеном Краљевству Велике Британије, али је ограничен различитим званичним правилима и нормама које дозвољавају само неформалне и некомерцијалне споразуме о сурогат мајчинству. Стога је алтруистичко сурогат мајчинство легално у Уједињеном Краљевству, међутим, комерцијални аранжмани сурогат мајчинства нису, јер су забрањени чл. 2 Закона о уређењу сурогат мајчинства из 1985. године.²³ Строго је забрањено оглашавање тражења сурогат мајке или треће стране која би била посредник у поступку реализовања сурогат мајчинства. Оглашавање је учињено кривичним делом чл. 3 овог Закона.²⁴

Клинике за репродуктивну медицину у Уједињеном Краљевству не могу помоћи грађанима да пронађу сурогат мајку, нити постоје професионалне агенције за сурогат мајчинство. Сурогатско мајчинство не подлеже регулацији, иако, ако се прође кроз процедуру вантелесне оплодње или други третман у лиценцираној клиници за репродуктивну медицину, третман у целости регулише Управа за људску оплодњу и ембриологију (*The Human Fertilisation and Embryology Authority - HFEA*).²⁵ Међутим, агенције за сурогат мајчинство тренутно нису лиценциране нити регулисане.

²¹ McConnell, D., *Government approves policy to recognise families created through surrogacy* (13 December, 2022). Irish Examiner. Доступно на: [https://www-irishtimes.com/news/aid-41027636.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc](https://www-irishtimes.com.translate.google.com/news/aid-41027636.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc)

²² Исто.

²³ Surrogacy Arrangement Act 1985, Section 2. Доступно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>

²⁴ Исто, Section 3.

²⁵ Управа за људску оплодњу и ембриологију (*The Human Fertilisation and Embryology Authority*) регулише третман плодности са донорским јајима, спермом или ембрионима у Великој Британији. Свако ко сакупља, складишти или користи људске гамете или ембрионе у Енглеској мора имати HFEA лиценцу и мора се придржавати HFEA-ов Кодекса (*the HFEA's Code of Practice*). Вид. Човић, А., Стјепановић, Б., *Вантелесна оплодња са непознатим донором - дилеме са аспекта биоетике и права детета да зна*

Закон о хуманој оплодњи и ембриологији из 2008. утврђује изузетак, дозвољавајући непрофитној агенцији да се оглашава.²⁶ Пре овог закона на снази је био Закон о хуманој оплодњи и ембриологији људи из 1990. године.²⁷

Сурогат мајка задржава законско право одлучивања за дете, чак и ако су генетски неповезани, па осим ако се не донесе родитељски налог или налог за усвајање, сурогат мајка остаје законска мајка детета. То је зато што према чл. 33 Закона о хуманој оплодњи и ембриологији из 2008. године „мајка“ јесте жена која има или носи дете. Поред тога, ако је сурогат мајка у браку, према чл. 42 њен партнер постаје други законски родитељ, осим ако се може доказати да није пристао на оплодњу партнерке. Приликом разматрања да ли треба одобрити родитељски налог, суд првенствено води рачуна о добробити деце; ”морал и етика су небитни, важно је шта је у најбољем интересу детета.”²⁸ Родитељски налог се не може захтевати пре рођења детета, потребна је сагласност сурогат мајке (најмање шест недеља након рођења), а да би суд издао родитељски налог, дете мора бизи у боравку код намераваних родитеља.²⁹

У октобру 2019. године, Правна комисија Енглеске и Велса и Шкотска правна комисија, основале су независна тела у циљу праћења закона и давања препорука ради реформе ове области.³⁰ Тренутни закон дозвољава сурогат мајчинство у иностранству, а око половина свих уговора о сурогат мајчинству у Уједињеном Краљевству укључује сурогате у иностранству на локацијама (попут Калифорније) где су комерцијални уговори о сурогат мајчинству извршни, иако је закон непрецизан по питању законског статуса деце рођене од стране сурогат мајке у овим случајевима.³¹ Препоручује се да се захтев генетске повезаности уклони из уговора о сурогат мајчинству у Уједињеном Краљевству, али да се услов генетске везе задржи за аранжмане сурогат мајчинства у иностранству како би се смањила могућност трговине бебама.³² Поједини аутори сматрају да се у Великој Британији ”законодавци суочавају са важним и неизбежним изазовом да помире стварност комерцијалног сурогат

своје порекло, Социолошки преглед, Vol. LVI, бр. 4/2022, стр. 1443-1444. Доступно на: https://drive.google.com/file/d/1HJoWImV-HKxV_ycEDnd0YVAQglbPyGK9/view

²⁶ Human Fertilisation and Embryology Act 2008. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents>

²⁷ Human Fertilisation and Embryology Act 1990. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>

²⁸ Re C (A Minor) (Wardship: Surrogacy) (Baby Cotton Case) [1985] F.L.R. 846, Latey J at [848]. <https://www.lexiswebinars.co.uk/legal/family-law/update-on-surrogacy-2020/supporting-materials/Re-C-A-Minor-Surrogacy-Wardship-1985.PDF>

²⁹ Latham, R. S., *The United Kingdom Revisits Its Surrogacy Law*, The Hastings Center Report, Vol. 50(1), no. 6-7/2020, <https://doi.org/10.1002/hast.1076>

³⁰ Исто.

³¹ Исто.

³² Исто.

мајчинства са мањкавим правним оквиром.”³³ Иако је истополним паровима омогућено да се пријаве за родитељске налоге (2008. године), легализовани су истополни бракови (2013. године) и генерално постоји веће друштвено прихватање нетрадиционалних породица, укључујући и породице настале сурогат мајчинством, закључује се да је ”постојећи закон застарео и не препознаје реалност модерног сурогат мајчинства.”³⁴ Очекује се да у Великој Британији нацрт новог закона буде представљен током 2023. године.

Занимљиво је становиште Врховног суда Велике Британије да ” комерцијално сурогат мајчинство није у супротности са јавном политиком државе.”³⁵

2.5. Грчка

Грчка је увела комплетан и свеобухватан регулаторни оквир за медицински потпомогнуту људску репродукцију, са одредбама о алтруистичком гестацијском сурогат мајчинству од 2002. године, а традиционално и комерцијално сурогат мајчинство изричито су забрањени законом. Сурогат мајчинство је регулисано чл. 1458 Грчког грађанског законика, чл. 8 Закона 3089/2002 и чл. 13 и 26 Закона 3305/2005 („Спровођење медицински потпомогнуте репродукције“).³⁶ Правни оквир Грчке је описан као један од најпрогресивнијих режима у савременом правном свету.

Предвиђени родитељи морају да испуњавају одређене квалификације на основу којих добијају одобрење породичног судије. Све док испуњавају квалификације, појављивање пред судом је процедурално. Тренутно, планирани родитељ(и) морају бити хетеросексуални партнери или самохрана жена. Жене морају да докажу да постоји медицинска индикација која их спречава да носе трудноћу и не могу бити старије од 50 година у време закључења уговора. Сурогат мајке морају проћи медицинске и психолошке тестове како би могле доказати суду да су здравствено и психички способне. ‘Планирани родитељи’ постају законити родитељи од зачећа и нигде се не

³³ O’Callaghan, E., *Surrogacy and public policy*, The Northern Ireland legal quarterly, Vol. 72, no. 3/2021, pp. 588-595. Доступно на: [10.53386/nlq.v72i3.981](https://doi.org/10.53386/nlq.v72i3.981)

³⁴ Horsey, K. et al., *UK surrogates’ characteristics, experiences, and views on surrogacy law reform*, International Journal of Law Policy and the Family, Vol. 36, no. 1/2022, <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebac030>

³⁵ ”Више није противно јавној политици Уједињеног Краљевства да неко из УК учествује у међународном комерцијалном аранжману о сурогат мајчинству, под условом да земља има добро успостављен систем који правилно штити интересе свих укључених.” Whittington Hospital NHS Trust (Appellant) v XX (Respondent), [2020] UKSC 14, Case ID: UKSC 2019/0013. Доступно на: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2019-0013-judgment.pdf>

³⁶ Fertility Law - A practical guide to fertility legislation in Greece, Nomos, Доступно на: <https://www.nomos.gr/en/fertility-law/>

помиње сурогат мајка у болничким или родним документима (чл. 1458 и 1464 Грчког грађанског законика). 'Намеравани родитељ(и)' су наведени као родитељи. Додатна предност за Европљане је то што, због Шенгенског споразума, могу слободно да путују кући чим се беба роди и да се у то време баве питањима држављанства, без обавезе пријављивања у сопственој амбасади у Грчкој. Стари режим (у складу са чл. 8 Закона 3089/2002), као један од предуслова за давање судске дозволе за реализовање сурогат материнства предвиђао је да сурогат мајка и родитељи који су наручиоци треба да буду грчки држављани или стално настањени у Грчкој. Међутим, закон је у јулу 2014. године промењен и нове одредбе Закона 4272/2014 сада предвиђају да је сурогат материнство дозвољено подносиоцима захтева или сурогат мајкама које имају пребивалиште или боравиште у Грчкој.³⁷

Уговори о сурогат мајчинству су валидни и извршни према чл. 1458 Грчког грађанског законика. Након сурогатног „подударанја“, саставља се уговор о сурогат мајчинству између предвиђеног родитеља, сурогат мајке и њеног мужа или њеног грађанског партнера.³⁸ Уговор мора бити у писаној форми и мора се склопити пре импрегнације сурогат мајке. Да би се услови аранжмана спровели морају бити испуњена још три предуслова: постојање одредаба о (информисаном) писменом пристанку свих особа које су укључене у аранжман; судско одобрење уговора о сурогат мајчинству пре зачећа; алтруистичка природа споразума о сурогат мајчинству и јасан (према специфичним клаузулама уговора) недостатак финансијске добити. Уговор не мора да прати никакве формалности, иако се у уобичајеној пракси често тражи да буде оверен код нотара. Такође, у случају да партнер намераване мајке није у браку са својом партнерком, мора се појавити код нотара и дати писмену сагласност као доказ о добровољном признању својих родитељских обавеза према детету. Чим споразум буде одобрен од стране судије који води предмет, он постаје пуноважан и правно обавезујући.³⁹

Једини изузетак који дозвољава да сурогат постане законска мајка детета је када је (упркос одредбама закона) дете генетски повезано са њом (традиционално сурогат мајчинство). У том случају, у року од шест месеци након рођења детета, сурогат мајка или чак намеравана мајка може да оспори успостављање законског родитељства. Након коначне, неопозиве судске одлуке, сурогат мајка постаје законска мајка детета. Грчки закон не захтева генетску везу између детета и намераваних родитеља. У случају да се користе полне ћелије друге особе, идентитет даваоца ће остати неоткривен, чиме се гарантује анонимност даваоца, а дозвољен је само приступ медицинском досијеу донора.⁴⁰ За разлику од Грчке неке државе не усвајају принцип

³⁷ Исто.

³⁸ Исто.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто.

апсолутне анонимности донације (немогућност да се сазнају било који подаци о донору, осим оних који су битни из медицинских разлога), а тренутно ” сведочимо тренду стављања права детета на сазнање свог порекла испред анонимности донора сперме широм света.”⁴¹

2.6. Русија

Гестациско сурогат мајчинство, чак и комерцијално, легално је у Русији и доступно практично свим одраслим особама које желе да буду родитељи.⁴² Неопходно је да постоји једна од неколико медицинских индикација за сурогат мајчинство: одсуство материце, деформитет шупљине материце или грлића материце, синехија утералне шупљине, соматске болести које контраиндикују рађање или поновљени неуспех ИВФ упркос висококвалитетним ембрионима.⁴³

Савезни закон „О основама здравствене заштите грађана Руске Федерације“, паровима (укључујући и оне који нису били званично венчани) и слободним женама даје право да учествују у програму сурогат мајчинства. Истовремено, закон о сурогат мајчинству не предвиђа да истополни парови могу да учествују у таквом програму. Члан 52 Породичног законика Руске Федерације прописује да „брачни друг који је, у складу са законом утврђеним поступком, дао писмену сагласност за употребу методе вештачке оплодње или имплантацију ембриона, нема право да се позива на ове околности када оспорава очинство; супружници или самохрана жена која је пристала на имплантацију ембриона другој жени, као и сурогат мајка (чл. 51. ст. 4. овог законика) немају право да се позивају на ове околности када оспоравају материнство и очинство након што су родитељи уписани у матичну књигу рођених.”⁴⁴ За реализацију сурогат аранжмана потребна је сагласност сурогат мајке, а осим те сагласности, није потребна судска одлука; име сурогата никада није наведено у изводу из матичне књиге рођених и не постоји услов да дете буде генетски повезано са најмање једним од родитеља који су наручили овај аранжман.

Поред тога, поступак сурогат материнства регулисан је и Наредбом Министарства здравља Русије од 31. јула 2020. године „О поступку употребе потпомогнутих репродуктивних технологија, контраиндикацијама и ограничењима за њихову употребу“ која, између осталог, укључује низ захтева

⁴¹ Човић, А., Стјепановић, Б., *нав. чланак*, стр. 1444.

⁴² Svitnev, K., *Legal regulation of assisted reproduction treatment in Russia*, RBMO (Reproductive Biomedicine Online), Vol. 20, no. 7/2010, стр. 892-894. DOI:<https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2010.03.023>

⁴³ Исто.

⁴⁴ "Семейный кодекс Российской Федерации" от 29.12.1995 N 223-ФЗ (ред. от 19.12.2022). Доступно на: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/

који се постављају сурогат мајкама, као и обим потребних прегледа које сурогат мајка и генетски родитељи морају проћи.⁴⁵

Први програм сурогат материнства у Русији успешно је спроведен 1995. године у ИВФ центру Института за акушерство и гинекологију у Санкт Петербургу. Јавно мњење је генерално наклоњено сурогат мајчинству иако је у међувремену, Руска православна црква званично осудила сурогат мајчинство. Што се тиче крштења деце рођене сурогат мајчинством, Руска православна црква сматра да дете рођено уз помоћ сурогат мајчинства може бити крштено према жељи особе или особа која ће га одгајати, тек након што су препознали да је, са хришћанске тачке гледишта, таква репродуктивна технологија морално за осуду и након што су приступили црквеном покајању, без обзира на то да ли су свесно или несвесно игнорисали став Цркве.⁴⁶ Митрополит Иларион подсећа на став Цркве да је свако мешање у процесе рађања деце ван природног савеза мужа и жене „противно хришћанском схватању Свете тајне зачећа и појављивања на свет боголике људске личности, као и схватању достојанства и мисије мушкарца и жене који ступају у брачне однос.”⁴⁷ Такође, он наводи да ”сурогат материнство подразумева рушење дубоке емоционалне и духовне блискости која се успоставља између мајке и детета већ у трудноћи.”⁴⁸ А то се негативно одражава на свима — и на родилици, и на детету, и на друштву, у којем се губи традиционално поимање породице. Протојереј Дмитриј Смирнов, шеф Породичне Патријаршијске комисије Москве, прогласио је приоритет „одбране права ембриона” као основног права личности, мимо свих предрасуда наводећи: „Већина људи мисле да смо верски фанатици, мрачњаци, да смо против прогреса... а чињеница је да ембрион није обичан зигот, то је личност.”⁴⁹ Портпарол Руске католичке бискупске конференције Игор Ковалевскиј сматра да је овај пут до мајчинства „систем уобичајене проституције.”⁵⁰

Дана 4. августа 2010. године, суд у Москви пресудио је да мушкарац који је поднео захтев за гестациско сурогат мајчинство (користећи јајне ћелије донора) може бити регистрован као једини родитељ свог сина.⁵¹ Име сурогат мајке није било наведено у изводу из матичне књиге рођених; отац је наведен

⁴⁵ Приказ Министарства здравеохранения РФ от 31 июля 2020 г. № 803н "О порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаниях и ограничениях к их применению." Доступно на: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/74676088/>

⁴⁶ ”Библијско-богословска комисија РПЦ против сурогат мајчинства” (19. новембар 2013). ПРАВОСЛАВИЕ-РУ. Доступно на: <https://srpska.pravoslavie.ru/65879.html>

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ Rozanskiј, V., *Orthodox church debates surrogacy*, (13 December, 2019). AsiaNews. Доступно на: <https://www.asianews.it/news-en/Orthodox-church-debates-surrogacy-48811.html>

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Svitnev, K., *New Russian Legislation on Assisted Reproduction*, Open Access Scientific Reports, 1: 207. Доступно на: <https://www.omicsonline.org/scientific-reports/srep207.php>

као једини родитељ. Након тога, донето је још неколико идентичних одлука које се тичу самаца који су постали очеви сурогат мајчинством од стране различитих судова у Русији, у којима су мушкарци наведени као једини родитељи њихове сурогат деце, чиме је потврђено да будући самохрани родитељи, без обзира на њихов пол или сексуалну оријентацију, могу да остварују своје право на родитељство кроз сурогат мајчинство у Русији. Такође, суд у Санкт Петербургу је 5. августа 2009. обавезао Државни орган за регистрацију да региструје самохрану мајку стару 35 година Наталију Горскају као мајку њеног „сурогатног“ сина.⁵²

Либерално законодавство чинило је Русију привлачном за „репродуктивне туристе“ који су били у потрази за техникама које нису доступне у њиховим земљама. Странци су имали иста права на потпомогнуту репродукцију као и руски држављани, а у року од три дана након рођења, родитељи су добијали руски извод из матичне књиге рођених са оба имена, док генетски однос према детету (у случају донације) није био битан. Међутим, у децембру 2022. године руски председник Владимир Путин потписао је закон о забрани странцима да користе услуге сурогат мајки у Русији. Председник Државне думе Вјачеслав Володин је приликом разматрања иницијативе приметио да „само неколико земаља дозвољава сурогат мајчинство на комерцијалној основи уз могућност пружања ове услуге грађанима из других земаља.“⁵³ Он наводи да је сваке године све мање таквих земаља, па је и у Индији и Тајланду, државама које у до скоро биле центри међународног сурогат мајчинства, пре неколико година успостављена забрана странцима да користе такве услуге.⁵⁴

2.7. Украјина

Украјина је главна међународна дестинација за сурогат мајчинство, с обзиром на њене веома либералне законе, као и на чињеницу да су цене приступачније него у Сједињеним Америчким Државама.⁵⁵ Од 2002. године сурогат мајчинство у комбинацији са донацијом јајних ћелија/сперматозоида апсолутно су легални. Украјински закони о сурогат мајчинству веома су повољни и у потпуности подржавају репродуктивна права појединца.

⁵² Исто.

⁵³ ”Путин потписао закон о забрани сурогат мајчинства странцима” (19. децембар 2022), Данас. Доступно на: <https://www.danas.rs/svet/putin-potpisao-zakon-o-zabrani-surogat-majcinstva-strancima/>

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Ponniah, K., *In search of surrogates, foreign couples descend on Ukraine*, (13, February 2018). BBC News. https://www-bbc-com.translate.google/news/world-europe-42845602?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc

Сурогатно мајчинство је званично регулисано чл. 123 Породичног законика Украјине⁵⁶ и наредбом Министарства здравља Украјине „О одобравању примене потпомогнутих репродуктивних технологија” од 09.09.2013.⁵⁷ Према закону, донор или сурогат мајка нема родитељско право над рођеним дететом и рођено дете је по закону дете будућих родитеља којима правно припада од самог зачећа. Могуће је бирати између гестацијског сурогат мајчинства, донације јајне ћелије/сперме, посебних програма усвајања ембриона и њихове комбинације.⁵⁸ Писани информисани пристанак свих страна (предвиђених родитеља и сурогата) које учествују у програму сурогат мајчинства је обавезан. ‘Предвиђена мајка’ мора да докаже да постоји медицински разлог који јој онемогућава да затрудни, било зато што постоји ризик за њу или за бебу. Украјина подржава сурогат мајчинство само за хетеросексуалне породичне моделе. Име сурогат мајке никада није наведено у изводу из матичне књиге рођених и она не може да задржи дете након рођења. Чак и уколико не постоји биолошка веза између детета и намераване мајке, њихова имена ће бити у изводу из матичне књиге рођених (ст. 3 чл. 123 Породичног закона Украјине).⁵⁹

Гестацијско сурогат материнство је опција само за парове који су у званичном браку (мушкарац и жена) ако су у стању да докажу да не могу сами да реализују трудноћу из медицинских разлога, а бар један родитељ мора да има генетску везу са новорођеном бебом. Може се рећи да сурогат мајчинство у Украјини није законски регулисано као комерцијално и ближе је алтруистичком, пошто се сурогат мајци не врши тзв. „исплата“, већ компензација.

Међудржавно сурогат мајчинство је дуго била веома контроверзна пракса из етичке и правне перспективе, а рат који се последњих годину дана води у Украјини ”разоткрио је све замке и дубоке мане таквог система.”⁶⁰ Деца рођена сурогат мајчинством данас се често не могу предати родитељима којима су

⁵⁶ Family Code of Ukraine. Доступно на: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5d667af64>

⁵⁷ Order 787 dated September 09th, 2013 issued by the Ministry of Health of Ukraine “About approval of the order to apply assisted reproductive technologies.”

⁵⁸ ”У случају када супруга роди дете зачето као резултат потпомогнутих репродуктивних технологија, а радња је извршена уз писмену сагласност њеног мужа, он се води као отац детета. У случају преноса људског ембриона који су супружници зачели као резултат потпомогнутих репродуктивних технологија у материцу друге жене, биолошки родитељи детета уписују се као законити родитељи рођеног детета.”

⁵⁹ ”Супружници се признају и уписују као законити родитељи детета које је родила жена као резултат преношења људског ембриона који су њен муж и друга жена зачели уз помоћ потпомогнутих репродуктивних технологија.”

⁶⁰ Marinelli, S. et. al., *The armed conflict in Ukraine and the risks of inter-country surrogacy: the unsolved dilemma*, European Review for Medical and Pharmacological Sciences, no. 26(16)/2022, стр. 5646. DOI:10.26355/eurev_202208_29497

намењени.⁶¹ Одлука да се побегне у друге земље, као што је Пољска, која има различито законодавство, довела би до тога да се дете по закону сматра дететом сурогата, а не намераваних родитеља, чиме би сурогат мајка могла да прекрши уговорну одговорност, али и да заврши са дететом које није планирала да задржи.⁶²

Украјинска правна регулатива о сурогат мајчинству нема посебан закон и стога остаје фрагментирана, па се стога наводи "да само доношењем посебног закона у Украјини може бити могуће правилно законско регулисање основних репродуктивних људских права, укључујући примену методе сурогат материнства."⁶³

2.8. Република Србија

У Републици Србији сурогат мајчинство је забрањено Законом о биомедицински потпомогнутој оплодњи (чл. 66 ЗБМПО).⁶⁴

У поглављу "Материнство и очинство у случају зачећа уз биомедицинску помоћ" Преднацрта Грађанског законика Републике Србије из 2019. године, чл. 2176 дефинише се материнство у случају рађања за другог, а термин сурогат мајка замењен је термином 'родиља', па се тако "у случају рађања за другог у

⁶¹ Исто.

⁶² Цена процедуре у Украјини се креће од 40.000 до 65.000 евра, док је у Сједињеним Државама цена од 130.000 до 160.000 долара (тамо је процедура доступна и за истополне парове и невенчане особе). Украјински сурогати плаћају се око 13.000 евра, а већина се исплаћује након предаје детета родитељима. Број деце рођене сурогат мајчином у земљи је између 2.000 и 4.000. Такође, према проценама постоји преко 3.000 парова из целог света који су одлучили да чувају ембрионе у Украјини, а BioTexCom најважнија украјинска компанија за сурогат материнство, чува око 6.000 ембриона у Кијеву. Исто, стр. 5646 - 5647.

⁶³ Antonov, S., *Methods of Legal Regulation for Surrogacy in Ukraine and Abroad*, Право України, бр. 3/2020, стр. 129-153, DOI: [10.33498/lopu-2020-03-129](https://doi.org/10.33498/lopu-2020-03-129)

⁶⁴ "Ко у поступак БМПО укључи жену која има намеру да дете после рођења уступи трећем лицу са или без плаћања било какве накнаде, односно остваривања било какве материјалне или нематеријалне користи или ко нуди услуге сурогат мајке од стране жене или било ког другог лица са или без плаћања било какве накнаде, односно остваривања материјалне или нематеријалне користи, казниће се затвором од три до десет година. Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од три до дванаест година. Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда даваоца репродуктивних ћелија, односно ембриона, учинилац ће се казнити затвором од пет до 15 година. Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт даваоца репродуктивних ћелија, односно ембриона, учинилац ће се казнити затвором најмање 15 година. Ко се бави вршењем кривичних дела из ст. 1. и 2. овог члана или је дело извршено од стране организоване групе, казниће се затвором најмање десет година." Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи, Сл. гласник РС, 40/2017 и 113/2017.

матичне књиге као мајка детета уписује жена која на основу уговора о рађању за другог има намеру да се стара о детету (намеравана мајка), без обзира да ли су њене оплодне ћелије коришћене за оплодњу друге жене (родиље), док се оцем детета које је на основу уговора о рађању за другог родила друга жена (родиља) сматра супруг или ванбрачни партнер намераване мајке (намеравани отац).⁶⁵ Уговор о рађању би се оверавао од стране судије који би био дужан да утврди да ли су испуњени медицински и остали услови за рађање за другог, да ли су се уговорне странке обратиле саветовалишту ради психолошке припреме за сурогат материнство и да их упозори на последице уговора, а нарочито да се родиља неће сматрати мајком детета.⁶⁶ Судија би имао обавезу да одбије оверу уговора ако је уговорена несразмерна накнада трошкова или неумерена награда за рађање или ако нису испуњени сви прописани услови.⁶⁷

Уговор о рађању за другог могао би се закључити између сродника као и између лица која нису у сродству, а у случају рађања за другог не би било дозвољено користити оплодне ћелије родиље.⁶⁸ Рађање за другог било би дозвољено ако се за оплодњу сурогат мајке користи репродуктивни материјал бар једног од намераваних родитеља или репродуктивни материјал оба намеравана родитеља, а намеравана мајка и намеравани отац могле би бити и особе које живе саме.⁶⁹ Уговором о рађању за другог могла би бити предвиђена накнада разумних трошкова изазваних ношењем и рађањем детета (губитак зараде, трошкови медицинских услуга, трошкови превоза, смештаја, исхране сурогат мајке и сл), као и умерена награда који ће се исплаћивати месечно или у укупном једнократном износу.⁷⁰ Намеравани родитељи били би дужни да дете што пре обавесте о начину зачећа и пореклу, а најкасније до поласка детета у школу, чиме се наглашава значај права детета на сазнање свог порекла⁷¹, што потврђује и одредба о могућности Суда да родиљи призна право на контакте са дететом, уколико оцени да је то у најбољем интересу детета.⁷²

3. Закључна разматрања

Може се рећи да препознавање сурогат мајчинства и његове улоге у савременом друштву није повезано са значајном стигмом и предрасудама прошлих времена, па тако сурогатно мајчинство данас представља једно од

⁶⁵ Преднацрт Грађанског законика Републике Србије од 28. маја 2019. године. https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednactr-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html

⁶⁶ Чл. 2178 Преднацрта Грађанског законика Републике Србије.

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ Чл. 2179 Преднацрта Грађанског законика Републике Србије.

⁶⁹ Чл. 2180 Преднацрта Грађанског законика Републике Србије.

⁷⁰ Чл. 2183 Преднацрта Грађанског законика Републике Србије.

⁷¹ Чл. 2185 Преднацрта Грађанског законика Републике Србије.

⁷² Чл. 2181 Преднацрта Грађанског законика Републике Србије.

главних истраживачких питања биоетике која проучава етичке и моралне аспекте употребе нових биолошких и медицинских технологија.

Може се рећи да противљење легализовању сурогат мајчинста првенствено долази од неких феминистичких организација које сурогат мајчинство виде као праксу противну достојанству жена која подстиче њихову експлоатацију, свођење тела жене на "инкубатор", али и могућност трговине децом, као и од одређених верских организација.⁷³ Са друге стране, истичу се аргументи да се сурогат мајчинство спомиње још у Библији. Први познати неплодни пар који је користио услуге сурогат мајке су Аврам и Сара, која је као нероткиња унајмила робинју Агару да носи дете.⁷⁴ Аргументи против сурогат мајчинства углавном су засновани на етичким питањима и већина њих се односи на традиционално сурогат мајчинство, па тако аутор Svitnev наводи да је "традиционално сурогат мајчинство право правно и етичко минско поље које је тешко прећи и треба га избегавати."⁷⁵

Аутор *Zervogianni* наводи да "прагматична разматрања захтевају регулисање сурогат мајчинства; не зато што прагматизам надмашује етику, већ зато што добра регулатива, она која балансира интересе укључених страна, не само на папиру већ и у пракси, може успешно да реши већину забринутости око сурогат мајчинства."⁷⁶

Репродуктивна права и слободе се сматрају саставним делом широког појма здравља, укључујући психичко и ментално благостање, које може бити изузетно угрожено дијагнозом нелечиве неплодности, како истиче Светска здравствена организација.⁷⁷ Поједини аутори сматрају да забрана сурогат мајчинства широм света није реална и да вероватно не би решила

⁷³ Католичка црква и Православна црква у Белорусији дале су предлог да се у нацрту закона „О заштити здравља“ забрани абортус, сурогат мајчинство и операције промене пола у циљу јачања демографске безбедности. Представници религија се залажу за потпуно искључење могућности абортуса, и употребу било какве репродуктивне технологије, супротно моралним принципима. *Legal aspects in European countries*, BioTexCom center for human reproduction. Доступно на: <https://biotexcom.com/legal-aspects-in-european-countries/>

⁷⁴ Исмаил је био прво дете у историји рођено као резултат „традиционалног“ сурогат мајчинства (1910 године п.н.е). Прва књига Мојсијева (Постање), 16:1-16:16. Доступно на: http://www.svetopismo.info/index.php?option=com_content&view=article&id=76:1-moj-glava-16&catid=36:prva-knjiga-mojsijeva&Itemid=112

⁷⁵ Svitnev, K, *нав. чланак*.

⁷⁶ Zervogianni, E., *Lessons Drawn from the Regulation of Surrogacy in Greece, Cyprus, and Portugal, or a Plea for the Regulation of Commercial Gestational Surrogacy*, *International Journal of Law Policy and the Family*, Vol. 33, no. 2/2019, стр. 160-180, DOI: [10.1093/lawfam/ebz003](https://doi.org/10.1093/lawfam/ebz003)

⁷⁷ World Health Organization's first global strategy on reproductive health. Adopted by the 57th World Health Assembly (WHA) in May 2004. Available Online: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/68754/WHO_RHR_04.8.pdf?sequence=1

социоекономска питања у основи, а могуће је и да би свеобухватна забрана сурогат мајчинства би ишла на руку црном тржишту.⁷⁸

Алтруистичко сурогат мајчинство делује реално само уколико говоримо о сродничкој сурогацији између блиских чланова породице (до одређеног степена сродства), док се у другим ситуацијама оставља широк простор за могуће злоупотребе и договарање вануговорних накнада, као и за комерцијализацију женског тела и душе (не само материце, будући да је трудноћа изузетно изазован психо-физички процес кроз који пролазе и мајка и фетус, који се често у судским одлукама третира или као "имовинско добро или као ништа"⁷⁹). Сурогат мајци би у овом случају требало обезбедити накнаду из Републичког фонда за здравствено осигурање у висини просечне месечне зараде на републичком нивоу.

У настојањима да се постигне равнотежа између основних људских права и етичког оквира ради заштите права свих укључених страна, мишљења сам да би требало размотрити искључиво облик сурогације којим се под плаштом заштите права на планирање породице право не би стављало искључиво у функцију подршке потрошачком друштву у коме се све може продати, купити и изнајмити. Велика жеља за добијањем свог потомства није и не може бити оправдање за озакоњење поступака који су неспојиви са људским достојанством жена, а могућности злоупотреба су изузетно велике нарочито када говоримо о међудржавном сурогат мајчинству и свим изазовима које оно са собом носи.

*Ana Čović, Ph.D., Senior Research
Associate Institute of Comparative Law in
Belgrade*

SERVICE OF SURROGATE MOTHERHOOD IN THE LEGAL SYSTEMS OF EUROPEAN COUNTRIES

Summary

A surrogate mother is a female person who helps couples and individuals become parents by carrying a pregnancy instead of a woman, in situations where a woman who wants to have a child faces certain gynecological problems or there are

⁷⁸ Marinelli, S. *et al.*, *нав. чланак*, стр. 5648.

⁷⁹ Вид. Стјепановић, С., Стјепановић, Б., *Научна сазнања перинатологије као разлог за заштиту права фетуса*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 57 (80)/2018, стр. 477. Доступно на: <http://ricl.iup.rs/423/1/Зборник%20Правног%20факултета%20у%20Нишу%202018%20Стјепановић.pdf>

other medical reasons why she cannot have a child The most common indication for surrogacy is the lack of a uterus, which can be congenital or acquired after surgery, with the presence of one or both ovaries. Other medical indications are various serious illnesses, as a result of which the woman's life would be endangered in the situation of pregnancy. Surrogacy is accompanied by not only legal, but also numerous ethical and moral dilemmas, and in Europe it is allowed in only a few countries. Governments in most countries vote to ban all surrogacy arrangements outright, and in some jurisdictions there are civil and criminal penalties for people who do choose to enter into such arrangements, because in these states surrogacy is prohibited, regardless of whether it is based on altruistic reasons or it is in commercial purposes. In other countries, surrogacy is permitted, but only if based solely on an altruistic purpose, thereby prohibiting commercial surrogacy.

In the paper, the author provides an overview of the current state of legal regulation in this area in some European countries, with reference to the proposed novelties that provide for the preliminary draft of the long-announced and still unadopted Civil Code of the Republic of Serbia, which concerns the introduction of surrogacy into our law. After 17 years of work on this Code, one of the most difficult issues to reach consensus on, aside from euthanasia and same-sex marriage, is surrogacy.

Key words: *surrogacy, family law, human rights, bioethics, child rights.*

Литература

- Ammaturo, R. F., *Framing and shaming: LGBT activism, feminism and the construction of 'gestational surrogacy' in Italy*, *Social Movement Studies*, no. 19(1)/2019. DOI: [10.1080/14742837.2019.1708308](https://doi.org/10.1080/14742837.2019.1708308)
- Antonov, S., *Methods of Legal Regulation for Surrogacy in Ukraine and Abroad*, *Право України*, br. 3/2020, DOI: [10.33498/louu-2020-03-129](https://doi.org/10.33498/louu-2020-03-129)
- Bhatia, K., et al. *Surrogate pregnancy: an essential guide for clinicians*, *The Obstetrician & Gynaecologist*, Vol. 11, no. 1/2009, <https://doi.org/10.1576/toag.11.1.49.27468>
- Brinsden, P., *Gestational surrogacy*, *Human Reproduction Update*, Volume 9, Issue 5, 1 September 2003, , <https://doi.org/10.1093/humupd/dmg033>
- Zervogianni, E., *Lessons Drawn from the Regulation of Surrogacy in Greece, Cyprus, and Portugal, or a Plea for the Regulation of Commercial Gestational Surrogacy*, *International Journal of Law Policy and the Family*, Vol. 33, no. 2/2019, DOI: [10.1093/lawfam/ebz003](https://doi.org/10.1093/lawfam/ebz003)
- Latham, R. S., *The United Kingdom Revisits Its Surrogacy Law*, *The Hastings Center Report*, Vol. 50, no. 1/2020, <https://doi.org/10.1002/hast.1076>
- Marinelli, S. et al., *The armed conflict in Ukraine and the risks of inter-country surrogacy: the unsolved dilemma*, *European Review for Medical and Pharmacological Sciences*, no. 26(16)/2022, DOI:[10.26355/eurrev_202208_29497](https://doi.org/10.26355/eurrev_202208_29497)

- O'Callaghan, E., *Surrogacy and public policy*, The Northern Ireland legal quarterly, Vol. 72(3), Доступно на: [10.53386/nlq.v72i3.981](https://doi.org/10.53386/nlq.v72i3.981)
- Svitnev, K., *New Russian Legislation on Assisted Reproduction*, Open Access Scientific Reports, Доступно на: <https://www.omicsonline.org/scientific-reports/srep207.php>
- Sills, E. S., Healy, C. M., *Building Irish families through surrogacy: medical and judicial issues for the advanced reproductive technologies*, Reproductive Health, no. 5(1):9/2008, <https://doi.org/10.1186/1742-4755-5-9>
- Стјепановић, С., Стјепановић, Б., *Научна сазнања перинатологије као разлог за заштиту права фетуса*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 57 (80)/2018, Доступно на: <http://ricl.iup.rs/423/1/Зборник%20Правног%20факултета%20у%20Нишу%202018%20Стјепановић.pdf>
- Horse, K. et al., *UK surrogates' characteristics, experiences, and views on surrogacy law reform*, International Journal of Law Policy and the Family, Vol. 36, no. 1/2022, <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebac030>
- Човић, А., Стјепановић, Б., *Вантелесна оплодња са непознатим донором - дилеме са аспекта биоетике и права детета да зна своје порекло*, Социолошки преглед, Vol. LVI бр. 4/2022, https://drive.google.com/file/d/1HJoWlmV-HKxV_ycEDnd0YVAQglbPyGK9/view

Правни извори

- Act on Adoption Placement and Support and on the Prohibition of Surrogacy Placement, published on 21 June 2021 (Federal Law Gazette I, p. 2010). https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_advermig/englisch_advermig.html
- Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи, Сл. гласник РС, 40/2017 и 113/2017.
- Закон о потврђивању Конвенције о заштити људских права и достојанства људског бића у погледу примене биологије и медицине: Конвенција о људским правима и биомедицини, Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010. Доступно на: https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Konvencija%20o%20ljudskim%20pravima%20i%20biomedicini.pdf
- Order 787 dated September 09th, 2013 issued by the Ministry of Health of Ukraine "About approval of the order to apply assisted reproductive technologies."
- Преднацрт Грађанског законика Републике Србије од 28. маја 2019. године. https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednacr-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html
- Приказ Министерства здравоохранения РФ от 31 июля 2020 г. № 803н "О порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаниях и ограничениях к их применению." Доступно на: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/74676088/>
- Re C (A Minor) (Wardship: Surrogacy) (Baby Cotton Case) [1985] F.L.R. 846, Latey J at [848]. Доступно на: <https://www.lexiswebinars.co.uk/legal/family-law/update-on-surrogacy-2020/supporting-materials/Re-C-A-Minor-Surrogacy-Wardship-1985.PDF>
- "Семейный кодекс Российской Федерации" от 29.12.1995 N 223-ФЗ (ред. от 19.12.2022). Доступно на: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/
- Family Code of Ukraine. Доступно на: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5d667af64>
- Human Fertilisation and Embryology Act 1990. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>

- Human Fertilisation and Embryology Act 2008. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents>
- Call for Inputs - Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, Joint Submission - May 2019.
- Charter of Fundamental Rights of the European Union. https://eur-lex.europa.eu/translate.google/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc
- World Health Organization's first global strategy on reproductive health. Adopted by the 57th World Health Assembly (WHA) in May 2004. Available Online: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/68754/WHO_RHR_04.8.pdf?sequence=1

Судске пресуде

- Decisioni. Sentenza 272/2017 (ECLI:IT:COST:2017:272). Corte Costituzionale Доступно на: <https://www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=2017&numero=272>
- Paradiso and Campanelli v Italy, ECHR, GC, 24 Jan. 2017, Application no. 25358/12, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170359%22%5D%7D>; C-167/12, C. D. v. S.T. Доступно на: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=149387&doclang=en>
- C-363/12, Z. v. A Government Department and the Board of Management of a Community School. Доступно на: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-363/12>
- Whittington Hospital NHS Trust (Appellant) v XX (Respondent), [2020] UKSC 14, Case ID: UKSC 2019/0013. Доступно на: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2019-0013-judgment.pdf>

Интернет извори

- "Библијско-богословска комисија РПЦ против сурогат мајчинства" (19. новембар 2013). ПРАВОСЛАВИЕ-РУ. Доступно на: <https://srpska.pravoslavie.ru/65879.html>
- Ireland And Surrogacy (Thailand). Guidance for Irish couples going abroad for surrogacy services published in Ireland on 21st February 2012. [https://web.archive-org.translate.google/web/20130812193832/http://www.thailand-surrogacy-law.com/ireland-and-surrogacy-thailand/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc](https://web.archive.org/translate.google/web/20130812193832/http://www.thailand-surrogacy-law.com/ireland-and-surrogacy-thailand/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc)
- Legal aspects in European countries. BioTexCom center for human reproduction. Доступно на: <https://biotexcom.com/legal-aspects-in-european-countries/>
- McConnell, D. Government approves policy to recognise families created through surrogacy (13 December, 2022). Irish Examiner. Доступно на: https://www-irishexaminer-com.translate.google/news/arid-41027636.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc
- Ponniak, K., In search of surrogates, foreign couples descend on Ukraine (13, February 2018). BBC News. Доступно на: https://www-bbc-com.translate.google/news/world-europe-42845602?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc
- "Путин потписао закон о забрани сурогат мајчинства странцима" (19. децембар 2022), Данас. Доступно на: <https://www.danas.rs/svet/putin-potpisao-zakon-o-zabrani-surogat-majcinstva-strancima/>
- Rozanskij, V., Orthodox church debates surrogacy (13 December, 2019). AsiaNews. Доступно на: <https://www.asianews.it/news-en/Orthodox-church-debates-surrogacy-48811.html>

Ана Човић, Услуга сурогат мајчинства у правним системима европских држава (стр. 647-668)

- Surrogacy in Germany (2 April, 2021). VittoriaVita. Доступно на: <https://vittoriavita.com/surrogacy-in-germany/>
- Surrogacy Process in Europe. SurMom - Family creates a family. Доступно на: <https://www.surmom.com/surrogacy-process-in-europe/>
- Fertility Law - A practical guide to fertility legislation in Greece, Nomos, Доступно на: <https://www.nomos.gr/en/fertility-law/>